

ИСЕЉЕНИЧКИ FINISTERE

Аница Лазин, *Таоци снова*, Академска књига, Нови Сад 2022

*По рукама ми њага вечерња влаја, овде на „крају светиа”.
Од које, немоћан, склајаам очи. Не, ништа ме не боли.
Ништа се не дојаћа. [...] Све је у вези и све се слива.
Све се слива у бескрајни видик и мир. Све су љубави у вези.
Finistere
Милош Црњански*

Таоци снова Анице Лазин роман је који до крајњих консеквенци доводи сан својих протагониста о плавој звезди као нади да ће је баш они заробити у мрежњаче сопствених очију и тиме преокренути одвајкада додељену им (нам) судбину оних који живот проводе као осуђеници сопствених снова. У 10 поглавља која протичу темпом широке споре Тисе читаоци се сусрећу са сенима протагониста наизглед непевезаних – узглобљених у сопствене исељеничке трагичне судбине, чији се подземни сокови ипак укрштају и чине синтезу у смарагдној светлуцавој бореалиској апотеози смрти која се јурце стрмоглављује на сваког од њих док одзвања мелодију Малерових симфонија.

Роман се креће у временским координатама заноса, контемплација и пркоса исељеничког бића, од доба првих банатских досељеника преко Првог и може се рећи, Другог светског рата, па све до 1991. године. Описиван у литератури као роман-мозаик, изграђен асоцијативно, попут песме које и представљају пролог сваког од поглавља, открива се, уколико се чита традиционално (од корице до корице, мада својом структуром то не изискује) као роман-слагалица који више прича исприповеданих у *ich*-форми, интимне исповести јунака – таоца сопствених сећања која се сусрећу са сећањима других у роману, захваљујући сродничким односима и заједничким (исељеничким и повратничким) судбинама. Тако се, на пример, „Васкрсење”, које приповеда Исидора, једна од делти женског принципа који се разлива целим романом-река, може посматрати као поглавље-огледало поглавља „Усна хармоника”, коју приповеда Исидорин стриц, Бруно. Различите перспективе, дате у размаку од читаоачеве 104 стране, два су делића слагалице, које склопљене, чине фотографију из породичног албума Ламанових 1908. године. Ова два поглавља кључна су за разумевање односа у породици Ламан.

Исидора као протагонисткиња другог поглавља, наговештава важне теме које овај роман обрађује; то је, пре свега, женски интуитивни свет обојен мајчинском љубављу која, колико је свесна, толико је и прожета архетипским начелом Велике Мајке, богиње земље који свој врхунац достиже у другом наративном току, посвећеном породици Густава Малера, једном изразито лирском тужбаличком поглављу чији је про-

тагониста, супруга Алма, његова супруга, која се у роману приказује више као биће одређено својом биолошком условљеношћу и нагоном, а мање као композиторка и културна делатница бечког живота.

Инсистирање на архетипским слојевима доноси роману на тематском, али и стилском плану један архајски призвук који је изражен, као што је већ речено, у Мајчинству као свепожимајућем космолошком принципу, које у роману изнедрава седиментне метафоре која има понешто од наноса породичног микрокосмоса до потребе човека за укореењем кроз контемпиларње о најчешће напуштеној домовини која се доживљава као Мајка. Роман обилује и лирским попевкама – осећаја за матерњу мелодију која се, попут лајтмотива провлачи кроз поглавља које реминисцирају чланови породице Ламан уобличена у успаванци *Осу се небо звездама*¹, која са читаоцима кореспондира на дубинском слоју свести. Управо кроз инсистирање на сеобама које су „горе од смрти”, те исељењштву као смирају, потом архаичним лирским попевкама, које функционишу као контрапункт са бечким композицијама о којима дознајемо из наративног тока посвећеног Густаву Малеру, ауторка поетски и аутентично успева да реактуализује суматраситичку филозофију свеопште повезаности која у литератури почела да функционише већ као опште место.

Билне метафоре, значајан сегмент романа, говоре о осећају за родно тле и потребу да се негде „пусте корени”, те представљају метафору исељењштва која се крунише песничком сликом сађења „гране без корена” у банатској равници, оног заметка клице породице Ламан, Давида и Илане који се на њој примио и у њој израстао као „велики храст лужњак”. Давид и Илана од „мочварног баната” праве „плодну житницу” чиме симболично понављају митски образац стварања (микро)Космоса у којем исписују прве редове историје породице Ламан око којег је смештен већи део радње романа. Симптоматично је да причу о овом „прапредачком пару” прича Илана, Давидова супруга, која функционише као свезнајући приповедач који се, наткривајући банатско тло из перспективе вечности, сједињује са земљом у којој налази свој смирај. Повлашћено место женског приповедачког гласа у реплицирању првобитног чина стварања света говори о ауторкиној потреби да нагласи женски принцип – принцип Велике богиње Мајке којом одише целокуни роман јер на њу све мирише „јер је све из земље дошло, па чак и сунце које се сваког јутра диже из ње”.

Други наративни ток прати живот и смрт познатог аустријског композитора, Густава Малера и његове супруге Алме. Сва поглавља заправо су делови Малерових симфонија из којих извире туга, страх и љубав, који чине тријадну композиторовог стваралаштва које у роману истиче

¹ *Изједен овчар* лирска је песма коју је записао Вук Стефановић Караџић и уврстио је у своју другу збирку песама *Народна србска ѿјеснарица* (1815). У роману ова песма функционише као успаванка коју Стеван Стојановић Мокрањац инкорпорира у своје *Руковешти*.

из породичног микрокосмоса огрезлом у смрти обележеном јеврејском традицијом и ритуалима, а дочарано лајтмотивском појавом богиње Техије која одводи на „онај свет” правећи венац од људских душа. Симфоније Густава Малера уливају се, међутим, и у други наративни ток кроз композиторове везе са Бруном Ламаном, Карлом Волфом, Екатарином и многим другим ликовима који састављају слагалицу војвођанско-аустројске лирске хронике. Тема уметности присутна у „бечком” наративном току креће се у координатама бега од људске судбине, оне којој „људи не могу ништа” и „креативношћу и лепотом одлажу њен долазак”. Јукстапозиционирањем мушког и женског, аполонијског и дионизијског принципа – Малера и Алме, истиче се суштина укрштаја која доноси Васкрсење и кулминацију романа. Малер, изванредни геније, уобличен у роману као ексцентрични романтичарски уметник у сукобу са светом, обузет је својом музиком у којој види бег: „Истина лежи у једном једином страху, против кога сам се борио музиком. У неизбежном страху од смрти. Зovem се Густав Малер”. Алминим писмима упућеним Малеру, градивно је приказана метаморфоза женског бића од оног узглобљеног у друштвене конвенције и норме, што је вербализовано кроз образац обраћања „Поштовани господине Малер”, до жене која, збацивши стеге, афективно, стихијски реагује објавом љубави, сједињавајући се са Малером уз поклич: „Нека се загонетка наше љубави никада не реши”. Кулминативна тачка романа представља смрт загонетке љубави, у којој, еруптивном снагом коју је приписивала Малеровим симфонијама, Алма моли, проклиње и тужи богињи Техији (која своје место налази и у поглављу које описује смрт Густава Малера) чиме су, и у овом наративном току, активране реминисценције на снажни Женски принцип, симбиотички приказан кроз однос жене, земље и судбине као три лица метаморфозе људског бића које се креће путем од пренаталног до рођења и, коначно, ка смрти.

Смрћу једне од протагонистикиња 1991. године, последње преживеле од породице Ламан, ауторка завршава свој роман, чиме се наговештава и његова историјска потка која је ненаметљиво заплускивала његове странице и синкопирано певала о врхунцу европске декаденције, која се десила деведесетих, на Балкану, „том позоришту страдања”.

Љубав и смрт, чворишне тачке овог романа, повезане су са музиком као својеврсним осећањем за свет. Сукоб мушког и женског принципа и отуђеност јединке у вртоглавој јурњави за бољим животом, упориште налази у смрти као избављењу кроз повезивање са Мајком земљом, бременим духовима предака који живе „ослобођени од сећања”, али спремни да исприповедају причу о једној породици, њеним ломовима, љубавима, страстима и болима које, скамењене у смарагд, сијају на Висинама неког другог неба.

Стил романа умногоме се поклапа са тематким преокупацијама исељеништва за које је метафора банатска равница, у роману палимпсе-

стно тле испреплетених обичаја, навика, вера и страсти. Лествица реченица креће се у распону од спорог – *adagio* ритма до оног *allegro* – кулминативног и симфонијског. Приповедање из перспективе Надстварности доноси судбине породица, пријатеља, љубавника, које се, попут исушених река алувијалних равни, сустичу негде у бескрају, далеко од очију света. Судбина персонификована у Техији, долази на крају романа у бојама смарагда, као *aurora borealis* и леди их, таоце снова, недосањане, у својим недокончанимствима које ће им продужити живот увођењем у Вечност.

Ова симфонија боја, звукова, мириса и додира сва је од реминисценција на прошло које се из перспективе смирујуће Вечности поимају као делић слагалице који поприма универзални значај. Једанаесто, последње поглавље, жила је куцавица целокупног романа и донекле представља путоказ за читање намењен мање пажљивом читаоцу који се више предаје синестетичним доживљајима, а мање повезивањем узрока и последица, на шта је ауторка, пишући овај роман, свакако, рачунала.

Исписивањем овог лирског романа, промишљањем и варирањем универзалних уметничких тема, кроз призму музике као најнематеријалније уметности од свих, спајајуће и свепрожимајуће, ауторка исписује оду Љубави кроз свеопшту повезаност у свету и у Вечности, у знаку дијалога са Црњанским. Кроз активирање архетипских слојева на језичко-музичком плану, она задире у најинтимније слојеве људске душе и брижљиво записује трептаје исељеничког бића, које се протежу лепе-засто, од јеврејског луталаштва, преко словенске жали, до германске уздржаности, чија је отелотворена метафора грандиозна фигура уметника Густава Малера:

Све је успорено,
у темпу
фантастичног
Адађета.
Утапам се
у божанску милину,
постајем занос,
део
апсолутне лепоте,
један од звукова
необјашњивог,
ванземљског
и савременског
опуса.

Мр Емилија А. ПОПОВИЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
emarpovic996@gmail.com